

Arbeidsnotat nr. 43/09

**Business Region Bergen –
bakgrunnsnotat for indikatorer**

av

Christian Andersen

Rune Mjørlund

Grete Rusten

SNF-prosjekt 4461 ”Indikatorer BRB”

Prosjektet er finansiert av Business Region Bergen

SAMFUNNS- OG NÆRINGSLIVSFORSKNING AS

BERGEN, 2009

ISSN 1503-2140

© Dette eksemplar er fremstilt etter avtale
med KOPINOR, Stenergate 1, 0050 Oslo.
Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale
og i strid med åndsverkloven er straffbart
og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Dette arbeidsnotat inneholder bakgrunnsinformasjon og dokumentasjon for en beskrivelse av Business Region Bergen langs flere dimensjoner.

Oppdraget er gjennomført i perioden mars-juni 2009.

Grete Rusten, Universitetet i Bergen, har vært prosjektleder

Universitetet i Bergen, Samfunns- og næringslivsforskning AS

Bergen, 29. juni 2009

Innhold

Forord

Innhold

1	Innledning.....	1
2	Geografisk bakgrunnsinformasjon	3
3	Norges internasjonale konkurranseposisjon.....	9
3.1	Robusthet.....	9
3.2	Stresstest.....	11
4	Verdiskapning i BRB	14
4.1	Produksjonsverdi.....	14
4.2	Bruttoproduktet	15
4.3	Tabeller.....	19
4.4	Leverandørindustrien og reiselivsnæringene	21
5	Foretaksstruktur.....	25
5.1	Hovedkontorlokalisering og de største foretakene i BRB.....	25
5.2	Mer informasjon om store bedrifter, næringer og regioner.....	29
5.3	Utenlandskeide foretak.....	37
6	Innovasjon og nyetablering	43
6.1	Innovasjon i BRB	43
6.2	Nyetableringer i BRB.....	44
7	Eksempler på sterke operative teknologimiljøer.....	46
8	Kompetanseregionen.....	51
9	Infrastruktur og samfunnsbetingelser	54
9.1	Internasjonale kommunikasjoner	54
9.2	Godstransport over havn	54
10	Konklusjon	56

1 Innledning

Samfunnet er preget av økt internasjonalisering, dramatiske endringer i økonomien internasjonalt, nasjonalt og regionalt. Opp i alt dette opplever vi også en skjerpet konkurranse mellom regioner, byområder og mindre lokalsamfunn om offentlige og private investeringer, kapital, arbeidskraft, utdanningssøkende og turister. Og for å kunne nå fram med en overbevisende profilering med tanke på nye investeringer og arbeidskraft handler det også om å koordinere tiltak. Lokalt eierskap til profileringen, engasjement og ressursdeling vil derfor også være viktige kriterier om en skal lykkes i dette arbeidet. Business Region Bergen etablert høsten 2007 for blant annet å profilere regionen, er nettopp et viktig verktøy i det å ta tak i denne utfordringen.

SNF har på oppdrag analysert noen relevante dimensjoner i en regional strategisk satsing på profilering av næringsliv og region. I denne kortfattede presentasjonen av foiler har vi satt fokus på noen indikatorer som beskriver BRB-regionens kvaliteter og fortrinn. Vi har presentert faktorer som kan være relevante for næringsliv, arbeidskraft og forvaltning, men av hensyn til ressursmessige begrensninger tildelt oss i prosjektet, har vi nedtonet fokuset på en del infrastruktur- og velferdsvariabler. Dette betyr ikke at komponenter som for eksempel tilgang på boliger, gode skoler, barnehager og kultur ikke er viktig når foretak eller arbeidskraft skal gjøre sine lokaliseringvalg.

Kvalitetskriteriene i en profilering bør være:

- Troverdige
- Treffsikker
- Tillitskapende
- Spennende
- Nyskapende
- Robust
- Relevans

En vellykket markedsføringsstrategi med tanke på foretaksetableringer eller andre typer arbeidsplasser, potensielle innbyggere, turister eller studenter handler både om å informere, overbevise, men også å bygge ned barrierer og tilby incentiver. Vi har i den sammenheng vektlagt en kvantitativ tilnærming og presentasjon av variabler som i betydelig grad er basert på offentlig statistikk. En redegjørelse for analysedetaljer for å forklare innholdet i foilene er

beskrevet i denne rapporten. Med tanke på framtidige ajourføringer har vi i tillegg redegjort for metode og våre datakilder.

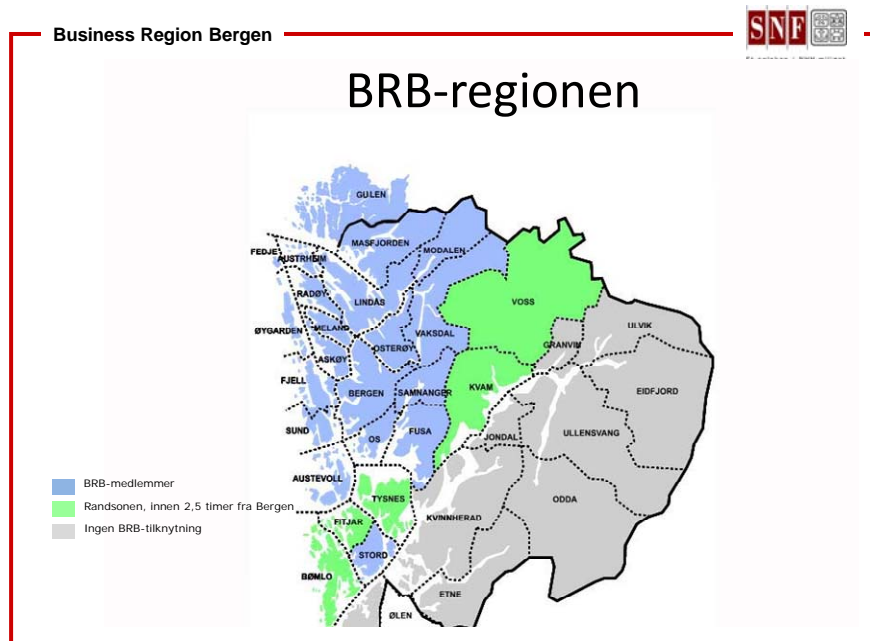

2 Geografisk bakgrunnsinformasjon

I kartet som er vist i SLIDE 1 er det definert kommuner som er med i BRB, kommuner som er med i randsonen til BRB og kommuner uten BRB-tilknytning. Randsonen er definert som kommuner som ligger mindre enn 2,5 time unna Bergen, og følger derfor SSBs sentralitetskoder. Denne definisjonen innebærer at kommunene Bømlo, Fitjar, Tysnes, Kvam og Voss kan defineres som randsoner.

For å synliggjøre størrelsen på BRB når det gjelder befolkning og sysselsetting oppgir vi i SLIDE 2 andelen av befolkning og sysselsetting innen BRB. I forhold til landsgjennomsnittet. I Norge som helhet bodde det 4 799 300 personer i Norge jan. 2009, og det er en økning på 62 100 (1,3 %) fra året før. Alle fylkene hadde faktisk vekst i folketallet i 2008, og størst var veksten i Oslo (2,7 %), Rogaland (1,9 %), Akershus (1,7%) og Hordaland (1,5 %). Innenfor BRB-regionen (jf. inndelingen presentert nedenfor) hadde samtlige kommuner med unntak av Modalen, Samnanger og gulen folketallsvekst i begynnelsen av 2009 sammenlignet med året før. Dette fremgår av TABELL 1. Samlet vokser BRB regionen med 6628 innbyggere som utgjør 1,7 % sammenlignet med året før. Meland (3,9), Askøy (3,1 %), Lindås (1,9 %), Os (2,4 %) og Bergen (1,7 %) er de kommunene som vokser over gjennomsnittet for fylket. Askøy og Meland er for øvrig blant landets 10 kommuner med sterkest vekst i perioden 2000-2009, og ikke langt etter følger kommuner som Fjell, Øygarden, Sund og Lindås.

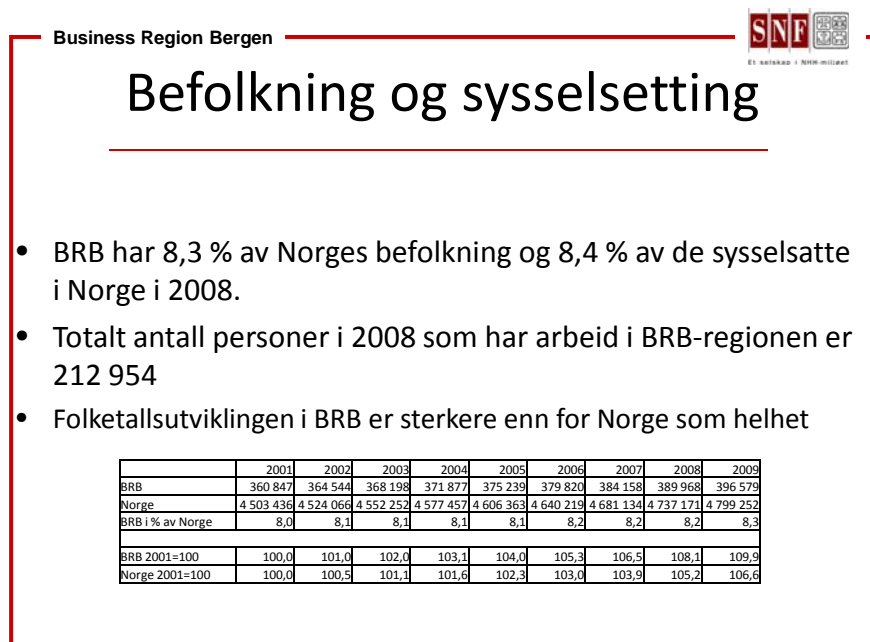
Vi ser i SLIDE 2 at andelen befolkning og andelen sysselsatte i henholdsvis 2009 og 2008 var på 8,3 % og 8,4 % i forhold til landsgjennomsnittet. Dette viser at BRB-regionen er en viktig region i Norge, samtidig som vi ser at sysselsettingen i forhold til antall innbyggere ligger litt over det som er gjennomsnittet for Norge.

23.06.2009

Business Region Bergen

Slide 1

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 2

Tabell 1. Antall innbyggere I BRB-kommunene, januar 2008 og januar 2009

Befolkning	2008	2009
Stord	17092	17289
Austevoll	4390	4417
Fusa	3759	3791
Samnanger	2396	2379
Os	16055	16437
Bergen	247746	252051
Askøy	23705	24432
Sund	5795	5899
Fjell	21207	21507
Øygarden	4168	4223
Vaksdal	4106	4110
Modalen	360	351
Osterøy	7305	7352
Meland	6233	6478
Radøy	4794	4825
Lindås	13778	14036
Austrheim	2569	2576
Fedje	596	596
Masfjorden	1646	1652
Gulen	2356	2283
Totalt i Hordaland	390056	396684

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

En viktig konkurransekomponent for regionene kan nettopp være knyttet til mulighetene til å kombinere det urbane/rurale i forhold til arbeid, bosted, rekreasjon og ferie. I den sammenheng har innbyggere som bosetter seg i BRB unike muligheter. SLIDE 3 oppsummerer noen momenter.

Når et foretak eller arbeidstakere skal velge en lokalitet vil den geografiske sfæren en forholder seg til, kunne variere. Noen foretak leter for eksempel etter en strategisk plassering i forhold til det skandinaviske markedet, andre er mer målrettet i forhold til en bestemt kundegruppe som for eksempel petroleumssektoren eller andre større eller mindre næringer i vår region. Det er også varierende om de gjennom en etablering lokaliserer seg til en region som de allerede har relasjoner i. Det kan for eksempel dreie seg om eksisterende kundeforhold eller et salgskontor, eller en helt ny etablering. Tilsvarende vil inngangen til arbeidstakere i internasjonale migrasjoner variere. I noen tilfeller kan det være en jobb de har fått, og som dermed gir viktige føringer for hvor de kommer til å bosette seg. Det kan imidlertid i en del tilfeller være slik at de bor i en kommune, og jobber i en annen. Kanskje har en jobb i Bergen

eller i Leirvik, men ønsker å bo litt mer landlig. Det kan også være de som jobber ute på f.eks. på Kollsnes eller Ågotnes som bor i byen. Noen ganger kan det være gjenforening med familie og venner som gir føringer for valget, andre ganger mer generelle preferanser til bolig, infrastruktur, sosiale, kulturelle og naturmessige forhold. Mulighetene av kombinasjoner er i det hele tatt uttallige. TABELL 2 oppsummerer noen relevante dimensjoner og kombinasjoner. Også BRBs og det omkringliggendes omlands betydning som rekreasjonsområde med sine hytter, hoteller, campingplasser, alpinanlegg, kunst, kultur og fri natur er viktige regionale kvaliteter som utvilsomt har stor betydning for regionens attraksjonsverdi. Etableringer kan også dreie seg om trinnvise prosesser. For eksempel kan nye innbyggere først ha blitt kjent med landet, regionen og stedet på en ferie eller forretningsreise. Andre har kanskje valgt å legge sine studier her, og så senere velge en mer varig etablering. Ofte handler det om kombinasjoner av faktorer som må være til stede for at en velger en lokalitet framfor en annen. For eksempel vil faktorer som tiltrekker høyt kompetent arbeidskraft kunne både omfatte generelle økonomiske faktorer arbeidsmarkedsforhold, husholdningsrelaterte faktorer, politiske og institusjonelle betingelser og sosiale, kulturelle og naturmessige forhold. Tilgangen på boliger, barnehager og skoler sammen med frisk luft og vakker natur og et variert kulturliv kan for eksempel vise seg å ha en avgjørende betydning for valg av bosted.

Business Region Bergen

Regionen med det urbane og landlige er en viktig konkurransekomponent

- Det å velge en lokalitet framfor en annen går ofte vel så mye på valg av geografisk nivå. F.eks vil det i forhold til kulturtilbud være mer likheter mellom de store byene i Norge, enn forskjeller i tilbudet mellom f.eks. Bergen og mindre steder som f.eks. Frekhaug, Dale og Knarvik. Tilsvarende vil dels også gjelde for komponenter som f.eks. typer jobber, utdanning og forskningsfasiliteter.
- En viktig konkurransekomponent kan nettopp ligge muligheten til å kombinere det urbane/rurale i forhold til arbeid, bosted, rekreasjon, ferie.
- Tilgangen på boliger, barnehager og skoler kan vise seg å ha en avgjørende betydning for spesifikt bostedsvalg.

Tabell 2. Mulige sammenhenger mellom innganger (førstegangsintroduksjoner) gjenbesøk og etableringer. Disse ulike kombinasjonene gir føringer for målgrupper og fokus i profileringsarbeidet

INNGANG	ETABLERING				
	Bedriftsrel. migrasjoner	Studenter/ Akademikere	Turister/ Forretningsbesøkende	Bedriftslok	Andre
Bedriftsrel. migrasjoner					
Studenter/Akademikere					
Turister/ Forretningsbesøkende					
Bedriftslok.					
Andre					

Definisjoner og analysedetaljer

Prosjektet som er initiert av Business Region Bergen vil i de tilfeller hvor data foreligger på kommunenivå, være identisk med denne regionen. Regionens geografiske utforming er i denne sammenheng basert på hvem som er medlemmer av BRB. I enkelte tilfeller finnes imidlertid bare data på fylke- eller andre aggregerte geografiske nivå, men da er dette oppgitt. Geografisk målenivå anvendt i analysene er spesifisert

Business Region Bergen omfatter følgende kommuner i Hordaland + Gulen (kommunenummer i parantes):

Bergen kommune (1201)

Hordaland fylke

Askøy kommune (1247)

Øygarden kommune (1259)

Fjell kommune (1246)

Sund kommune (1245)

Austevoll kommune (1244)

Stord kommune (1221)

Os kommune (1243)

Samnanger kommune (1242)

Fusa kommune (1241)

Vaksdal kommune (1251)

+

Regionrådet Nordhordland IKS og dermed disse kommunene:

Austrheim kommune (1264)

Fedje kommune (1265)

Masfjorden kommune (1266)

Meland kommune (1256)
Radøy kommune (1260)
Lindås kommune (1263)
Modalen kommune (1252)
Osterøy kommune (1253)
Gulen kommune (1411)

Kilde

Befolkningsstatistikk: Folkemengde 1.januar. SSB Statistikkbanken.

Sysselsetting: Sysselsatte per 4. kvartal etter arbeidssted. SSB Statistikkbanken.

Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no>

Hordaland i tal Fylkesstatistikk. Folketal og demografi 1. 2009.

Litteratur:

Om rekruttering og attraksjon: Kuptsch, C. og Pang, E.F. 2006. Competing for Global talent.

International Institute for Labour Studies, International Labour, Office Geneva.

3 Norges internasjonale konkurranseposisjon

SLIDE 4 viser en oppsummering av viktige samfunnsbetingelser, som setter rammen for utviklingen i regioner som for eksempel BRB. International Institute for Management Development (IMD) utgir hvert år en omfattende studie som viser konkurransedyktigheten til forskjellige land. Rangeringen av landene bestemmes av indikatorer innen gruppene økonomiske indikatorer, myndighetenes effektivitet, foretakenes effektivitet og infrastrukturen i de forskjellige land. Resten av dette avsnitt utdyper temaene robusthet og omstillingsevne.

3.1 Robusthet

International Institute for Management Development (IMD) utgir hvert år en omfattende studie som viser konkurransedyktigheten til forskjellige land. Denne indikatoren måler landenes robusthet overfor økonomiske svingninger, utført av IMD. Dataene er basert på landets næringslivsledere oppfatning av hvor robust landets økonomi er i forhold til konjunkturutviklingen. SLIDE 5 sammenligner Norge med EU-15 landene.

Indikatoren viser at Norge oppfattes som det land i Europa som med størst sannsynlighet vil komme best ut av økonomiske kriser, lik den man fikk i 2008. Sammenligner man robusthetsindikatoren i slide 5 med fjorårets, så finner man en nedgang i alle andre land med unntak av Norge, hvor indikatoren er uendret. Dette indikerer at grunnleggende økonomiske forhold i Norge ikke ble påvirket av den økonomiske krisen i så stor grad som i andre land.

Viktige samfunnsbetingelser

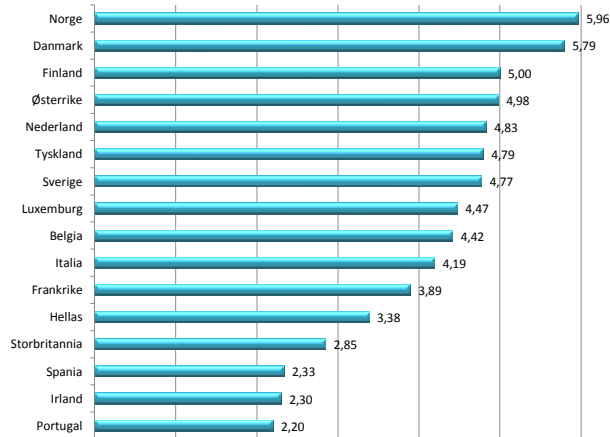
- Et økt internasjonalt samfunn
- Dramatiske endringer i økonomien internasjonalt, nasjonalt og regionalt
- Skjerpet konkurranse mellom regioner og lokalsamfunn om offentlige og private investeringer, kapital, arbeidskraft, studenter og turister.

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 4

Norge har Europas mest robuste økonomi

Kilde: World Competitiveness Yearbook, 2009

26.06.2009

Business Region Bergen

Slide 5

Definisjoner og analysedetaljer

Robusthetsindikatoren omfatter opprinnelig 57 land, hvor næringslivsledere skal svare på forskjellige spørsmål med alternativ på en skala fra 1 til 6. Denne skalaen er så konvertert til 1 til 10 av IMD.

Kilde

IMD, World Competitiveness Center <https://www.worldcompetitiveness.com/>,

Utgitt: mai 2009

Publisert: Årlig

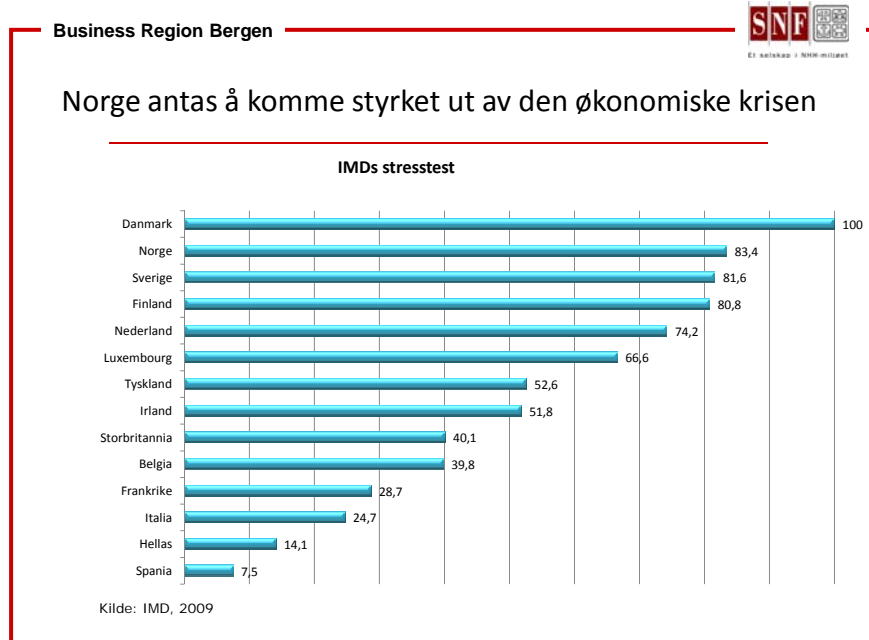
Geografisk nivå: Nasjonale tall, spesialkjøring for EU-15 og Norge

Tilgang: Krever abonnement til IMD World Competitiveness Online

Analyseomfang: SNF har abonnement til World Competitiveness Online og har gjort egne kjøring for noen utvalgte indikatorer

3.2 Stresstest

I forbindelse med den økonomiske krisen har IMD på grunnlag av de innsamlede indikatorene laget en såkalt stresstest som skal måle de forskjellige lands evne til å komme seg gjennom den økonomiske krisen, se SLIDE 6. Denne testen skiller seg ut fra robusthetstesten i slide 5 ved at den også er basert på strukturelle tall, i motsetning til robusthetstesten som kun var basert på intervjuer med næringslivsledere. De utvalgte indikatortallene baserer seg på 20 forskjellige variabler innen kategoriene økonomisk perspektiv, myndigheter, foretningsvirksomhet og befolkning. Testen er gjort for 57 land, men vi har her valgt ut landene innen EU-15 og sammenlignet disse med Norge. Blant alle landene i testen kom Norge ut på en 4. plass. Norge gjorde det spesielt sterkt på de økonomiske fremtidsutsiktene.

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 6

Definisjoner og analysedetaljer

Omfatter landene innen EU-15

Transparency International utgir en statistikk – Corrruption Perception Index (CPI) - som belyser hvordan 180 land oppfattes når det gjelder korrupsjon. Statistikken er blant annet tilgjengelig på www.transparency.no. SLIDE 7 oppsummerer vurderingen av Norge for 2008.

OECD utgir en omfattende statistikk når det gjelder indikatorer for sosiale forhold. Dokumentet for 2009 er tilgjengelig på OECD(2009), *Society at a Glance 2009 - OECD Social Indicators* (www.oecd.org/els/social/indicators/SAG). Slide 7 inneholder også en oppsummering av resultatene for Norge når det gjelder kriminalitet, svindel, korrupsjon og frykt for overfall.

Næringsklima i Norge

- Lav korrupsjon, rangert nr 14 av 180 på Transparency Internationals CPI-index
- Lave verdier for kriminalitet, svindel, korrupsjon, frykt for overfall (OECD social indicators).

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 7

Kilde

IMD <http://www.imd.ch/news/IMD-WCY-2009.cfm>

Utgitt: Mars 2009

Publisert: Årlig

Geografisk nivå: Nasjonale tall

Tilgang: Tilgjengelig på IMDs nettside

Analyseomfang: SNF har gjort en egen kjøring på landene innen EU-15 og sammenlignet disse med Norge

IMD, World Competitiveness Center. <https://www.worldcompetitiveness.com/>

Utgitt: mai 2009

Publisert: Årlig

Geografisk nivå: nasjonale tall

Tilgang: Krever abonnement til World Competitiveness Online

4 Verdiskapning i BRB

Vi benytter i dette avsnitt ulike måter for å måle verdiskapning, og vi begynner derfor med å forklare begrepene som brukes. Begrepene er standard innen nasjonalregnskapsstatistikk.

Produksjonsverdi

Produksjonsverdien er verdien av varer og tjenester fra innenlandsk produksjonsaktivitet. Verdien beregnes som basisverdi, dvs. at produktsubsidier er inkludert, men ikke merverdiavgift eller andre produktskatter. Produksjonsverdi kan sammenlignes med begrepet omsetning som brukes på bedriftsnivå.

I offentlig forvaltning og annen ikke markedsrettet virksomhet bestemmes produksjon som sum av lønnskostnader, netto produksjonsskatter, kapitalslit og produktinnsats.

Bruttoprodukt – verdiskapning

Bruttoprodukt er produksjonsverdien minus verdien av produktinnsatsen. Bruttoprodukt beregnes som basisverdi.

I offentlig forvaltning og annen ikke markedsrettet virksomhet bestemmes produksjon som sum av lønnskostnader, netto produksjonsskatter og kapitalslit.

4.1 Produksjonsverdi

Ved å bruke innhentede tall fra Bedrifts- og foretaksregisteret (BoF) har vi beregnet den totale produksjonsverdien i BRB-regionen. Tallene er vist i SLIDE 8. Analysen baseres på et tallmateriale som vi fikk fra SSB i 2008 og anvendt i et prosjekt om indikatorer for lokal sårbarhet (Mjørlund et al 2008). Beregningen som omfatter regnskapsåret 2004 er gjort ved at vi innenfor hver kommune har summert omsetningen til hvert av foretakene i den aktuelle kommunen. For BRB-regionen ble denne summen på 220 mrd NOK, noe som tilsvarer ca 8 % av den totale produksjonsverdien i Norge det året. Ved å relatere dette tallet til antall innbyggere og sysselsatte i BRB-regionen, ser vi at produksjonsverdi per sysselsatt, eventuelt per innbygger tilsvarer det som er gjennomsnittet i Norge.

Vi har videre brukt BoF-registeret (Statistisk sentralbyrås bedrifts- og foretaksregister) for å finne ut i hvor stor grad næringen innen BRB er utsatt for konkurranse. Vi har her definert næringene med NACE-kode 15 t.o.m. 37 som konkurranseutsatte næringer. Dette inkluderer størstedelen av næringer innen industrien. Vi fant da at det innen konkurranseutsatt sektor i BRB ble omsatt for ca 57 mrd NOK i 2004. Dette utgjorde 26 % av den totale omsetningen i regionen dette året. I alt 11 % av omsetningen fra konkurranseutsatt sektor i Norge kommer

fra BRB. Altså kan det se ut til at næringene innen BRB i større grad er utsatt for større grad av konkurranse enn det man ser i andre kommuner.

Business Region Bergen

Verdiskapning i BRB

- Total produksjonsverdi i BRB-regionen i 2004 var på ca 220 mrd NOK
  - Dette utgjorde ca 8 % av den totale produksjonsverdien dette året
  - Det samme tallet for Hordaland var da på 242 mrd NOK

Kilde: Omsetningstall fra Bedrifts- og foretaksregisteret til SSB

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 8

Definisjoner og analysedetaljer

Omfatter alle foretak i regionen som er innrapportert til Bedrifts- og foretaksregisteret.

4.2 Bruttoproduktet

SLIDE 9-12 beskriver næringsvirksomheten i BRB og Hordaland når det gjelder størrelsen på aktiviteten og betydningen av ulike næringer. Kommentarene og tall baserer seg på året 2006. Tabellene på SLIDE 13 og 14 presenterer tall fra Nasjonalregnskapsstatistikken for 2006. Det er de siste tall som er brutt ned på fylkesnivå. Det eksisterer ikke tall for kommuner, og det er derfor ikke mulig å konstruere verdier for BRB. Tallene gjelder bruttoproduksjonsverdi i Fastlands-Norge. Bruttoprodukt eller bruttoproduksjonsverdi er samlet verdi av produksjonen fratrukket verdien av innsatsfaktorer. Dette er hva som står tilbake til avlønning av arbeidskraft og kapital. Bruttoproduksjonsverdi omtales ofte som verdiskapning. Tallene er i basisverdi, det vil si den verdien som produsenten sitter igjen med for et produkt, etter at det er betalt merverdiavgift og andre produktskatter, og mottatt eventuelle produktsubsidier fra det offentlige. Produktinnsatsen måles i kjøperverdi. Bruttoproduktet i næringene målt i

basisverdi er definert som er differansen mellom produksjon målt i basisverdi og produktinnsatsen målt i kjøperverdi.

Business Region Bergen

Verdiskapning i BRB

- Alternativt kan man se på bruttoproduktet i regionen, hvor produktinnsatsen er fratrukket
- Noen hovedfunn: Hordaland har
  - 10 % av bruttoproduksjonsverdi for alle næringer
  - 11 % av bruttoproduksjonsverdi innen utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester
  - 27 % av bruttoproduksjonsverdi innen utenriks sjøfart
  - 25 % av bruttoproduksjonsverdi innen bygging av skip og oljeplattformer

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 9

Business Region Bergen

Største næringer i BRB målt i bruttoproduksjonsverdi

- Innen Hordaland utgjør
  - Industri 16,5 %,
    - her er verkstedsindustri, bygging av skip og plattformer, nærings- og nytelsesmiddel og oljeraffinering de viktigste
    - Verksted og bygging av skip er en vesentlig større andel av industrien i Hordaland enn i Norge
  - Forretningsmessig tjenesteyting 11,8 %
  - Helse og sosiale tjenester 11,4 %

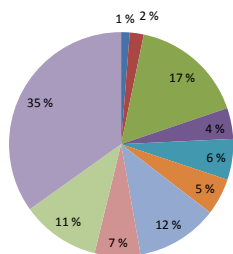
22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 10

Viktige fastlandsnæringer

Sammensetning fastlandsnæringer
i Hordaland 2006

- Fiske, fangst og fiskeoppdrett
- Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester
- Industri
- Kraftforsyning
- Utenriks sjøfart
- Finansiell tjenesteyting
- Forretningsmessig tjenesteyting
- Undervisning
- Helse- og sosialtjenester
- Andre næringer

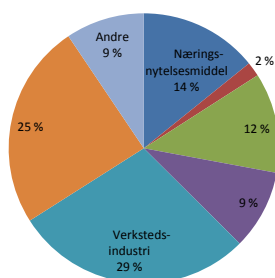
22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 11

Viktige fastlandsindustrier

Sammensetning fastlands-
industri i Hordaland

- Nærings- og nytelsesmiddelindustri
- Tekstil- og bekleddingsindustri
- Oljeraffinering, kjem. og mineralisk industri
- Metallindustri
- Verkstedindustri
- Bygging av skip og oljeplattformer
- Andre industrinæringer

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 12

Verdiskapning BRB

Bruttoprodukt, mill. kr 2006, basisverdi Hordaland	Sum fast-lands Norge	Hordaland	Hordaland i prosent av Norge	Andel innen Hordaland
Totalt for næringer	1 395 969	137 964	10	100
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	14 762	1 688	11	1,2
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	25 790	2 785	11	2,0
Industri	191 813	22 826	12	16,5
Kraftforsyning	47 876	6 149	13	4,5
Utenriks sjøfart	30 070	8 121	27	5,9
Finansiell tjenesteyting	65 540	7 301	11	5,3
Forretningsmessig tjenesteyting	179 508	16 288	9	11,8
Undervisning	79 793	9 082	11	6,6
Helse- og sosialtjenester	160 432	15 660	10	11,4
Andre næringer	600 381	48 065	8	34,8

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 13

BRBs verdiskapning innen industri

Bruttoprodukt, mill. kr 2006, basisverdi	Sum fast-lands Norge	Hordaland	Hordaland i prosent av Norge	Andel i Hordaland
Industri	191 813	22 826	12	100
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	32 798	3 241	10	14,2
Tekstil- og bekledningsindustri	2 715	393	14	1,7
Oljeraffinering, kjem. og mineralisk industri	21 358	2 738	13	12,0
Metallindustri	15 160	2 175	14	9,5
Verkstedindustri	50 937	6 520	13	28,6
Bygging av skip og oljeplattformer	22 749	5 606	25	24,6
Andre industrinæringer	45 325	2 154	5	9,4

- I 2007 var 17 898 personer sysselsatt innen olje- og gassindustrien i Hordaland
  - Utgjør ca 21 % av totalt antall ansatte innen olje- og gass i Norge
  - 12 148 av disse var knyttet til petroleumsrelatert leverandørindustri

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 14

4.3 Tabeller

Tabellene 3-6 under gir detaljert informasjon for ulike næringer, mens tabellene i presentasjonen bare viser de viktigste næringene. Det presenteres tall for næringene i Hordalands andel av samlet produksjon i Norge, og de enkelte næringenes andel av samlet produksjon i Hordaland. Det er en egen tabell for industri, fordi enkelte av industrinæringene er meget viktige for Hordaland.

Tabell 3. Verdiskapning eller bruttoproduksjonsverdi

Bruttoprodukt, mill. kr 2006, basisverdi	Sum fast-lands Norge	Hordaland	Hordaland i prosent	Andel i Hordaland
Totalt for næringer	1 395 969	137 964	10	100
Jordbruk og skogbruk	14 126	603	4	0,4
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	14 762	1 688	11	1,2
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	25 790	2 785	11	2,0
Bergverksdrift	3 498	136	4	0,1
Industri	191 813	22 826	12	16,5
Kraftforsyning	47 876	6 149	13	4,5
Vannforsyning	2 120	122	6	0,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	85 711	8 110	9	5,9
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	153 334	11 408	7	8,3
Hotell- og restaurantvirksomhet	27 616	2 682	10	1,9
Utenriks sjøfart	30 070	8 121	27	5,9
Transport ellers	61 491	5 794	9	4,2
Post og telekommunikasjon	32 218	902	3	0,7
Finansiell tjenesteyting	65 540	7 301	11	5,3
Boligtjenester (husholdninger)	81 808	7 338	9	5,3
Forretningsmessig tjenesteyting	179 508	16 288	9	11,8
Offentlig administrasjon og forsvar	82 036	6 374	8	4,6
Undervisning	79 793	9 082	11	6,6
Helse- og sosialtjenester	160 432	15 660	10	11,4
Andre sosiale og personlige tjenester	56 423	4 596	8	3,3

Tabell 4. Verdiskapning eller bruttoproduksjonsverdi, industri

Bruttoprodukt, mill. kr 2006, basisverdi	Sum fast-lands Norge	Hordaland	Hordaland i prosent	Andel i Hordaland
Industri	191 813	22 826	12	100
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	32 798	3 241	10	14,2
Tekstil- og bekledningsindustri	2 715	393	14	1,7
Trelast- og trevareindustri	8 073	450	6	2,0
Treforedling	4 175	21	1	0,1
Forlag og grafisk industri	17 281	1 208	7	5,3
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	21 358	2 738	13	12,0
Kjemiske råvarer	8 975	78	1	0,3
Metallindustri	15 160	2 175	14	9,5
Verkstedindustri	50 937	6 520	13	28,6
Bygging av skip og oljeplattformer	22 749	5 606	25	24,6
Møbelindustri og annen industri	6 821	397	6	1,7

Tabell 5. Ansatte etter næring, alle næringer

Antall ansatte i næringer, 2006	Sum fastlands-Norge	Hordaland	Hordalands andel nasjonalt	Andel innen Hordaland
Totalt for næringer	2436700	238200	9,8 %	100,0 %
Jordbruk og skogbruk	62000	3900	6,3 %	1,6 %
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	14200	1500	10,6 %	0,6 %
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	35900	3900	10,9 %	1,6 %
Bergverksdrift	4300	100	2,3 %	0,0 %
Industri	277100	30600	11,0 %	12,8 %
Kraftforsyning	11600	1500	12,9 %	0,6 %
Vannforsyning	1700	200	11,8 %	0,1 %
Bygge- og anleggsvirksomhet	168700	17100	10,1 %	7,2 %
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	350800	29800	8,5 %	12,5 %
Hotell- og restaurantvirksomhet	74600	6700	9,0 %	2,8 %
Utenriks sjøfart	47100	11300	24,0 %	4,7 %
Transport ellers	113700	10000	8,8 %	4,2 %
Post og telekommunikasjon	34700	2500	7,2 %	1,0 %
Finansiell tjenesteyting	46600	4900	10,5 %	2,1 %
Boligtjenester (husholdninger)	1300	100	7,7 %	0,0 %
Forretningsmessig tjenesteyting	279300	26800	9,6 %	11,3 %
Offentlig administrasjon og forsvar	150500	11800	7,8 %	5,0 %
Undervisning	182000	20400	11,2 %	8,6 %
Helse- og sosialtjenester	477200	46100	9,7 %	19,4 %
Andre sosiale og personlige tjenester	103400	9000	8,7 %	3,8 %

Tabell 6. Ansatte etter næring, industri

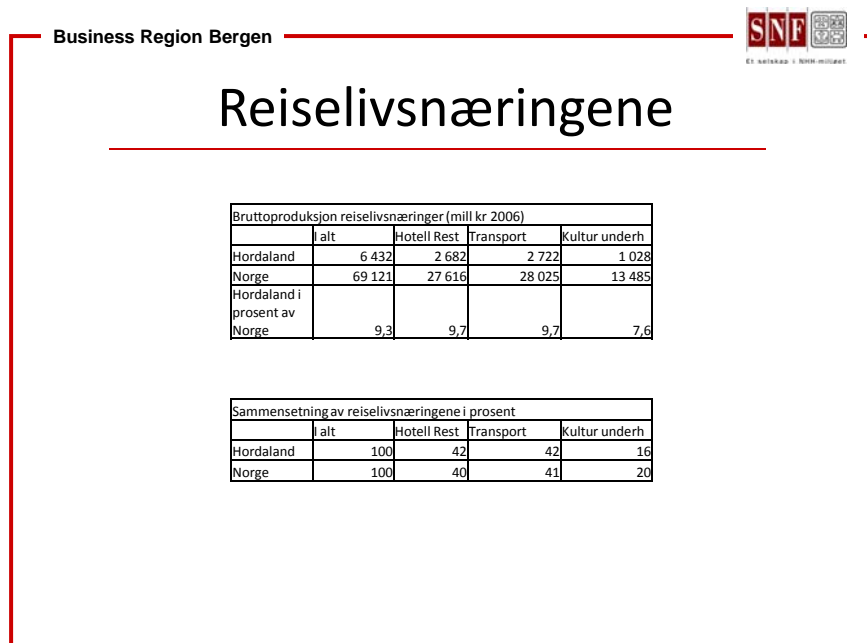
Antall ansatte i næringer, 2006	Sum fastlands-Norge	Hordaland	Hordalands andel nasjonalt	Andel innen Hordaland
Industri	277100	30600	11,0 %	100,0 %
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	49300	4400	8,9 %	14,4 %
Tekstil- og bekledningsindustri	5600	900	16,1 %	2,9 %
Trelast- og trevareindustri	15700	900	5,7 %	2,9 %
Treforedling	6800	100	1,5 %	0,3 %
Forlag og grafisk industri	28500	2300	8,1 %	7,5 %
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	23100	2300	10,0 %	7,5 %
Kjemiske råvarer	9100	100	1,1 %	0,3 %
Metallindustri	12700	1900	15,0 %	6,2 %
Verkstedindustri	77500	8400	10,8 %	27,5 %
Bygging av skip og oljeplattformer	36500	8700	23,8 %	28,4 %
Møbelindustri og annen industri	12400	800	6,5 %	2,6 %

4.4 Leverandørindustrien og reiselivsnæringene

Vi har også gått nærmere inn for å se hvor mange som er sysselsatt innen olje- og gassindustrien i Hordaland. Tidligere undersøkelser ved SNF, gjort ved Eirik Vatne i 2007 viser at det totalt var sysselsatt 17 898 personer innen olje- og gassindustrien i Hordaland i 2007. 12 148 av disse var da knyttet til petroleumsrelatert leverandørindustri.

Leverandørindustrien inkluderer foretak som driver med seismikk og reservoaranalyse, boring og brønntjenester, marine eller helikopterbaserte tjenester relatert til aktivitetene til havs eller ved landanlegg, ingeniørtjenester og prosjektledelse, fabrikasjon av plattformer, rigger, spesialskip eller moduler, deler og systemer til ulike installasjoner inkludert prosess- og tankanlegg på land. Inkludert er også foretak som utvikler, produserer og/eller installerer tekniske produkter og utstyr spesialtilpasset petroleumsvirksomheten. Dette omfatter eksempelvis aktiviteter innen mekanisk industri, elektroinstallasjon, brannvern og sikkerhet, maling og korrosjonsbehandling. Forhandlere av tekniske produkter som er spesielt tilpasset petroleumsaktivitetene er også inkludert sammen med foretak som har spesialisert seg på tjenester innen drift, vedlikehold og modifikasjonsoppgaver i sektoren. Forskningsvirksomhet med nær tilknytning til sektoren er også inkludert.

Det som i SLIDE 15 regnes som reiselivsnæringer er Hotell og restaurant, deler av transportnæringene og turistrelatert kulturaktivitet. Transport består av persontransport-tjenester, utleie av transportmidler og reisebyråvirksomhet med mer. Kultur og underholdning består av fornøylesparker, sirkus, museumstjenester samt turistrelatert virksomhet innen sport og idrett.

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 15

Vi har i SLIDE 16 brukt BoF-registeret for å finne ut i hvor stor grad næringen innen BRB er utsatt for konkurranse. Vi har her definert næringene med NACE-kode 15 t.o.m. 37 som konkurranseutsatte næringer. Dette inkluderer størstedelen av næringer innen industrien. Vi fant da at det innen konkurranseutsatt sektor i BRB ble omsatt for ca 57 mrd NOK i 2004. Dette utgjorde 26 % av den totale omsetningen i regionen dette året. 11 % av omsetningen fra konkurranseutsatt sektor i Norge kommer fra BRB, altså kan det se ut til at næringene innen BRB i større grad er utsatt for større grad av konkurranse enn det man ser i andre kommuner.

Virksomhetene innen BRB er i høy grad eksponert for internasjonal konkurranse

- Innen konkurranseutsatt sektor blir det omsatt for ca 57 mrd NOK innen BRB
- Dette utgjør en fjerdedel av den totale omsetningen i regionen
- 11 % av omsetningen fra konkurranseutsatt sektor i Norge kommer fra BRB
- BRB har en bredt sammensatt næringsstruktur
- BRB har innen enkelte næringer en høy andel nasjonalt

23.06.2009

Business Region Bergen

Slide 16

Definisjoner og analysedetaljer

Omfatter alle foretak i regionen som er innrapportert til Bedrifts- og foretaksregisteret.

Kilde

BoF-registeret

Utgitt: jan. 2005

Publisert: Årlig

Geografisk nivå: nasjonale tall/spesialkjøring kommune

Tilgang: Datasett må bestilles fra BoF

Analyseomfang: SNF har tilgang til datasettet fra BoF og selv utarbeidet analysen på kommunenivå og gjort egne avgresninger for næringskoder

Statistisk sentralbyrå Statistikkbanken. Siste publisering mars 2009 (tall for 2006).

Statistisk sentralbyrå

Emne: 09 Nasjonalregnskap og utenrikshandel

Tabell: 05930: Hovedstørrelser for reiselivsnæringene (mill. kr). (F

Det eksisterer nyere tall, men ikke brutt ned på fylke.

Litteratur:

Mjørlund, R. Andersen, C. og Jakobsen, S-E. 2008. Indikatorer for lokal sårbarhet. Analyse av norske kommuner 2006-2007 og utviklingen 2004-2007. SNF-rapport 22/08. Samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.

Vatne, E. 2007. Regional fordeling av sysselsetting i norsk petroleumsrelatert leverandørindustri, arbeidsnotat nr. 22/07, SNF.

5 Foretaksstruktur

5.1 Hovedkontorlokalisering og de største foretakene i BRB

Hovedkontoret er den funksjonelle enheten som foretar de overordnede beslutninger som velger strategiene i et foretak eller et konsern. Hvilke lokaliteter som blir vertskap for slike etableringer, og hva dette gir av eksterne effekter, er et stadig tilbakevendende tema i samfunnsdebatten og i rangeringer mellom byer, regioner eller land. Studier fra ulike land viser at hovedkontoret er hovedsakelig konsentrert hvor den politiske og/eller finansielle makten i et land befinner seg. Bakgrunnen for lokaliseringsvalget er også ønske om nærhet til kunder, leverandører, samarbeidspartnere og konkurrenter. Og i en del tilfeller er lokaliseringsvalget noe som ligger langt tilbake i tid kanskje allerede den gang selskapet ble etablert. Til hovedkontorets oppgaver finner vi tre ulike typer hovedoppgaver: *strategisk kjerne* som omfatter innhentning og forvaltning av kapital, overordnet kontroll og rapportering. Også de mer langsiktige føringene knyttet til foretakets videre utvikling og forretningsdrift er oppgaver som hører hovedkontoret til. Dreier det seg om konserner med resultatbaserte divisjoner finner vi også tilsvarende slike oppgaver lagt ut til divisjonene. Den andre oppgaveenheten er *ledelse og administrasjon* som er satt til å løse disse oppgavene. Denne type funksjoner kan noen ganger være geografisk samlokalisert med konsernledelsen, men ofte plassert i enheter andre steder. En tredje type oppgave omfatter *støttefunksjoner* som forvaltning av informasjonssystemer, lønn, innkjøp og opplæring. Tilsvarende kan denne type funksjoner rent geografisk være plassert i konsernet eller plassert ute i divisjonene eller til og med være outsourcet og dermed kjøpes ute i markedet. Internasjonal outsourcing omtales som offshoring. Det vil derfor variere geografisk hvor arbeidsplasser knyttet til hovedkontorfunksjoner befinner seg. Organisatorisk sentralisering er gjerne motivert ut fra ønsket om å oppnå stordriftsfordeler (for eksempel samordnede innkjøp, og muligheten til å kutte ned på dobbeltfunksjoner). Samling kan også være motivert ut fra ønsket om å oppnå samdriftsfordeler på tvers av oppgaver eller mulighetene for spesialisering av arbeidsoppgaver. Oppgavene kan i prinsippet være basert på fysisk samordnet organisering hvor en lett kan kombinere ansikt til ansikt kontakt med digital kommunikasjon. Alternativt kan det mer dreie seg om en virtuell samordning hvor staben sitter geografisk adskilt, og hvor kommunikasjonen først og fremst skjer over nett. Heller ikke den overordnede beslutningsmyndighet som er oppgaver som tillegges hovedkontoret er vanligvis bare å finne i konsernenheten. I noen tilfeller vil det være slik at autoritet, makt og strategisk viktige oppgaver faktisk kan være lagt ut til divisjonene til datterselskaper som mer jobber tett opp

mot de forretningsmessige og produksjonsmessige oppgavene. Det er med andre ord her mye av den reelle verdiskapingen skjer. Nettopp kjernen i det operative nivået i organisasjonen har BRB-regionen mange eksempler på. Dette er verdifulle arbeidsplasser for regionens næringsliv.

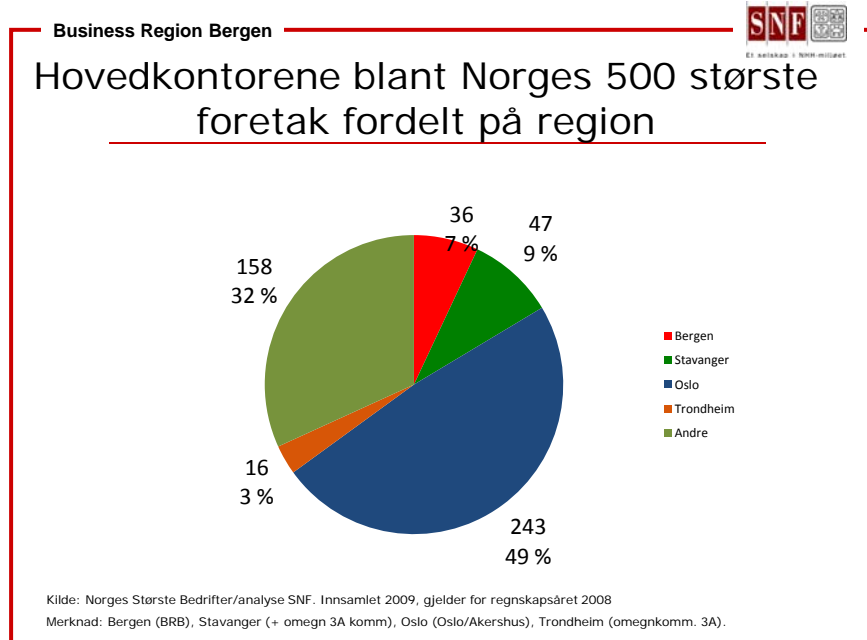
Ikke minst er en slik desentralisert organisering viktig om en ønsker å beholde og videreutvikle spesialisert kompetanse. Dessuten er denne type organisering også veien å gå om en ønsker å kunne jobbe i tett samarbeid med de operative enheter, eller kundene. For eksempel vil det å forvalte denne type kompetansearenaer være av avgjørende betydning for organiseringen av store komplekse skipsverftprosjekter eller komplekse boreprosjekter offshore. Opp mot hovedkontorets oppgaver kan vi også finne FoU-kompetanse som kommer hele virksomheten til gode. Terminologien Centre of excellence er noen ganger benevnelse som i den sammenheng anvendes.

Hovedkontoret blir i den offentlige statistikken registrert etter hvor foretaket har sin juridiske adresse, og samsvarer dermed det vi finner registrert i Foretaks- og enhetsregisteret i Brønnøysundregistrene. Noen ganger kan det skje fysiske flyttinger, men en kan også få endringer i hovedkontoradresse som følge av eierskifte. Totalt sett blir BRB bare Norges tredjestørste hovedkontorregion etter Oslo og Stavanger.

Å se hovedkontor-rangeringene isolert sett blir imidlertid for snevert når en skal vurdere hvor de industrielle tyngdepunktene befinner seg. Går vi bak disse tallene og ser nærmere hva disse foretakene representerer av virksomhet, finner vi at Bergen har en solid forankring knyttet til petroleum/energi, maritime og marine næringer, særlig når det gjelder strategisk viktige operative enheter. Listen over regionens hovedkontorer sett sammenheng med verdiskapingstallene, innovasjonstallene, kompetanseindikatorerne og et par casestudier som for eksempel Statoil Hydro eller klyngen Subsea Hordaland, er alle indikatorer som illustrerer regionens viktige nasjonale og internasjonale rolle.

SLIDE 17 viser fordelingen av hovedkontorer på ulike regioner i Norge. SLIDE 18-20 viser informasjon om hovedkontorer lokalisert i BRB og omsetning og arbeidsplasser i de største foretakene i BRB.

23.06.2009

Business Region Bergen

Slide 17

23.06.2009

Business Region Bergen

Slide 18

De 10 største foretakene i BRB (omsetning 2008)

Foretak	Omsetning
Vital Forsikring ASA	20 744 000
Odfjell SE	8 650 069
Helse Bergen HF	6 728 891
Grieg Star Shipping AS	6 263 581
Lerøy Seafood Group ASA	6 057 053
Livsforsikringselskapet Nordea AB	5 403 000
Rieber & Søn ASA	4 997 268
BKK AS	4 121 000
Austevoll Seafood	4 088 395
Fjordkraft AS	3 510 028

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 19

De 10 største foretakene i BRB (sysselsetting 2008)

Foretak	Ansatte
1 Helse Bergen	7618
2 Statoil Hydro (Sandsli, Mongstad, Kollsnes, Sture, Ågotnes)	4880
3 Austevoll Seafood	4610
4 Rieber og Søn ASA Hovedkontor	3729
5 Odfjell SE	3690
6 Tide ASA	3246
7 Dof ASA	2350
8 Bergen Group	2100
9 Odfjell Drilling AS	1 807
10 Beerenberg Corp AS	1 783

23.06.2009

Business Region Bergen

Slide 20

5.2 Mer informasjon om store bedrifter, næringer og regioner

Det finnes flere typer rangeringer av foretak i Norge. To eksempler som begge tar utgangspunkt i juridiske foretak mens som benevner dette som bedriftslistene er "Norges Største Bedrifter" og "Dagens Næringsliv". Norges 5000 Største Bedrifter og DN 500 (Dagens Næringsliv) største bedrifter baseres begge på regnskapstall foretakene har innlevert til Brønnøysundregistrene, men er likevel noe avvikende i forhold hvordan de håndterer konsern. For eksempel opererer DN med BKK konsern, mens Norges Største Bedrifter har disse oppdelt etter de juridiske enhetene BKK, Fjordkraft og BKK-Produksjon. Dermed vil det avvike litt hvem som totalt sett er med på de to listene. Begge lister vil også ha "huller" i sine lister for selskaper som ikke har hatt klare sine regnskaper på det tidspunktene disse listene ble kjørt på. Utgangspunktet for vår analyse har vært Norges Største Bedrifter med en spesialkjøring tilpasset vårt formål utført juni 2009. Åpenbare mangler i listen som vedrører vår region er ajourført ved at SNF har sjekket Brønnøysundregisteret eller kontaktet bedriftene direkte. I vår versjon av listen har vi dessuten valgt å legge inn Bergen Group. Den er i listen fra Norges største Bedrifter splittet opp i separate selskap (foretak) for eksempel Bergen Group Fosen Industrier AS, Bergen Group Laksevåg AS osv, mens i DN's liste er dette foretaket rapportert på konsernnivå. Vi har dessuten valgt å ta ut selskapet Bergen Packaging Plus Norway AS (tidl Blikkvalseverket). Dette foretaket leverte riktignok regnskaper for 2008, men ble juli samme år nedlagt.

De ansatte som er registrert i et foretak omfatter alle ansatte, uavhengig hvor de fysisk har arbeidsplassen sin. For eksempel innebærer dette at DnB Nor vil være registrert på foretaket i Oslo, selv om de for eksempel jobber ved kontoret i Bergen eller andre steder i landet. Er derimot dataene oppgitt til å være på bedriftsnivå vil de ansatte kun omfatte de som er registrert på det faktiske arbeidsstedet. Begrepet foretak brukes også som et generelt samlebegrep på en- og flerbedriftsforetak.

Tabell 7 viser de største foretakene innen ulike næringer og deres lokalisering. Tabellene 8 til 10 viser tall for store bedrifter i BRB og Bergen.

Tabell 7. Store foretak

De 5 største foretakene i Norge innen utvalgte næringer og deres lokalisering

NÆRING	LOKALISERT I BRB	ANDRE LOKALISERINGER
Marin	Lerøy Seafood (Bergen) Austevoll Seafood (Storebø)	Marine Harvest (Oslo) Skretting (Stavanger) Norges Råfiskelag (Tromsø)
Maritim		Aker Solutions (Oslo) Stx Europe (Oslo) Wilhelmsen (Oslo) Wallenius Wilhelmsen and Logistics (Oslo) Scandinavian Bunkering (Tønsberg)
Energi		Statoil Hydro (Stavanger) Exxon Mobil (Stavanger) Total Exploration (Oslo) Norske Shell (Stavanger) Conoco Phillips (Stavanger)
Reiseliv		SAS Scandinavian Airlines Norge AS (Oslo) Norges Statsbaner (Oslo) Avinor (Oslo) Norwegian Air Shuttle (Oslo)
Finans	Vital forsikring (Bergen)	DnB Nor (Oslo) Nordea Bank Norge (Oslo) Storebrand (Oslo) Gjensidige forsikring (Oslo)
Andre		Yara (Oslo) Norsk Hydro (Oslo) Orkla (Oslo) Helse Sør Øst (Hamar) Norgesgruppen (Oslo)

Mer data:

Tabell 8. De største arbeidsgiverne i BRB (Kilde: Norges Største bedrifter 2009) Ansatte regnskapsåret 2008. Tall i kursiv omfatter data innhentet direkte fra foretakene selv. For de foretak hvor det benyttes tall fra regnskapsåret 2007 er dette markert med *.

Foretak	Ansatte
1. Helse Bergen	7618
2. <i>Statoil Hydro (Sandsli, Mongstad, Kollsnes, Sture, Ågotnes)</i>	<i>4880</i>
3. Austevoll Seafood	4610
4. Rieber & Søn ASA Hovedkontor	3 729
5. Odfjell SE	3690
6. Tide ASA	3246
7. Dof ASA	2350
8. <i>Bergen Group</i>	<i>2100</i>
9. Odfjell Drilling AS	1 807
10. Beerenberg Corp AS	1 783
11. <i>Frank Mohn</i>	<i>1700</i>
12. <i>Aker Elektro</i>	<i>1480</i>
13. Lerøy Seafood Group ASA *	1 360
14. Wilson Ship Management AS *	1 250
15. <i>Aker Stord AS</i>	<i>1 164</i>
16. Green Reefers ASA *	1 101
17. TV 2 Gruppen AS *	1 076
18. Bergenshalvøens Kommunale Kraftselskap AS Hovedkontor *	1 048
19. Møgster Offshore AS *	1 027
20. AGR Group ASA *	992
21. Rolls Royce Marine *	930

Tabell 9. Bergens største foretak hentet fra listen Norges største Bedrifter

NRang viser til den nasjonale rangeringen, Rang viser til rangeringen innen Hordaland. Omsetning målt i 1000 NOK.

NRang	Rang	Orgnr	NAVN	Oms2008
22	1	914782007	Vital Forsikring ASA	20744000
63	2	930192503	Odfjell Se	8650069
79	3	983974724	Helse Bergen HF	6728891
84	4	920958524	Grieg Star Shipping AS	6263581
87	5	975350940	Lerøy Seafood Group ASA	6057053
96	6	959922659	Livsforsikringssselskapet Nordea AS	5403000
103	7	914709628	Rieber & Søn ASA	4997268
119	8	880309102	BKK AS	4121000
140	9	976944682	Fjordkraft AS	3510028
120	10	929975200	Austevoll Seafood	4088395
112	11	991279539	Bergen Group	3742000
152	12	912423921	Tide ASA	3220604
159	13	935330785	Sætre AS	3100000
166	14	943659524	Bergen Bunkers AS	3046916
183	15	962925634	TV 2 Gruppen AS	2744034
194	16	986922113	AGR Group ASA	2584454
214	17	876944642	BKK Produksjon AS	2345177
229	18	914225396	Grieg Maturitas AS	2188997
231	19	882757692	Wilson ASA	2156560
255	20	833888692	Framo Engineering AS	1844136
274	21	913344162	Kavli Holding AS	1700596
278	22	832554332	Sparebanken Vest	1683000
286	23	915383416	GC Rieber AS	1601906
292	24	926146459	Beerenberg Corp AS	1541922
295	24	963228252	Odfjell Drilling Management AS	1515739
302	26	946598038	Grieg Seafood ASA	1487503
355	27	877270122	Neumann Bygg AS	1244846
358	28	876862522	Hansa Borg Bryggerier AS	1240875
394	29	975795616	Martens AS	1037340
382	30	961842859	Norsildmel Innovation AS	1111155
398	31	981161408	Chess Communication AS	1032176
423	32	910508334	Norwegian Hull Club - Gjensidig Ass.forening	914625
462	33	937896859	Fana Sparebank	884050
454	34	990507147	Seatrans	818863
475	35	834083922	Møller Bil Bergen AS	727000
497	36	910629085	Lantmannen Cerealia AS	673243

Kilde: Norges Største Bedrifter 2009-spesialkjøring.

Tabell 10. Selskaper i Bergen blant Norges 500 største bedrifter. Selskapene er inndelt etter næring

MARIN	MARITIM	ENERGI/PETRO	REISELIV	FINANS	ANDRE
Lerøy Seafood	Odfjell (rederi)	BKK (konsern)	Tide	Vital forsikring (Bergen)	Helse Bergen
Austevoll Seafood	Grieg Star Shipping	AGR Group		Livsforsikrings selskapet NORDEA	Rieber & Søn
Grieg Seafood	Bergen Group ASA	Frank Mohn		Sparebanken Vest	TV2 Gruppen
Norsildmel	Rederiet Harald Sætre	Beerenberg Corp		Norwegian Hull Club-Gjensidige	Bergen Bunkers AS
	Grieg Maturitas Wilson	Odfjell Drilling		Assuransforening Fana Sparebank	Kavli GC Rieber
	Seatrans				Neumann Bygg Hansa Borg Bryggerier Martens AS Chess Communication Møller Bil Bergen Lantmannen Cerealialia

SLIDE 21-25 oppsummerer tall for store bedrifter innen ulike næringer. Det vises både tall for de fem største foretak i Norge og store bedrifter i BRB i de samme næringene.

Norges fem største foretak innen marin sektor etter omsetning og adresse

1. Marine Harvest (Oslo)
2. Norges Råfiskelag (Tromsø)
3. Skretting (Stavanger)
4. Lerøy Seafood (Bergen)
5. Austevoll Seafood (Storebø)

Øvrige foretak innen marin sektor blant Norges 500 største og med hovedkontor i BRB:

- Grieg Seafood ASA
- Norsildmel

Slide 21

Norges fem største foretak innen maritim sektor etter omsetning og adresse

1. Aker Solutions (Oslo)
2. Stx Europe (Oslo)
3. Wilhelmsen (Oslo)
4. Wallenius Wilhelmsen and Logistics (Oslo)
5. Scandinavian Bunkering (Tønsberg)

Øvrige foretak innen maritim sektor blant Norges 500 største og med hovedkontor i BRB:

- Odfjell (rederi)
- Grieg Star Shipping
- Bergen Group ASA
- Rederiet Harald Sætre
- Grieg Maturitas
- Wilson
- Seatrans

Slide 22

Norges fem største foretak innen energi/petro sektor etter omsetning og adresse

1. Statoil Hydro (Stavanger)
2. Exxon Mobil (Stavanger)
3. Total Exploration (Stavanger)
4. Norske Shell (Stavanger)
5. Conoco Phillips (Stavanger)

Øvrige foretak innen energi/petro sektor blant Norges 500 største og med hovedkontor i BRB:

- BKK (konsern)
- AGR Group
- Frank Mohn
- Beerenberg
- Odfjell drilling

Business Region Bergen

Slide 23

Norges fem største foretak innen reiseliv etter omsetning og adresse

1. SAS Scandinavian Airlines Norge AS (Oslo)
2. Norges Statsbaner (Oslo)
3. Avinor (Oslo)
4. Norwegian Air Shuttle (Oslo)
5. Choice Hotels Scandinavia

Øvrige foretak innen reiseliv blant Norges 500 største og med hovedkontor i BRB:

- Tide

Business Region Bergen

Slide 24

Norges fem største foretak innen finans etter omsetning og adresse

1. DnB Nor (Oslo)
2. Nordea Bank Norge (Oslo)
3. Storebrand (Oslo)
4. Vital forsikring (Bergen)
5. Gjensidige Forsikring (Oslo)

Øvrige foretak innen finans blant Norges 500 største og med hovedkontor i BRB:

- Livsforsikringsselskapet NORDEA
- Sparebanken Vest
- Norwegian Hull Club Gjensidige Assuranseforening
- Fana Sparebank

Slide 25

Kilde: Norges Største Bedrifter

Utgitt: mai, 2009

Publisert: Årlig

Geografisk nivå: nasjonale tall/spesialkjøring fylke

Tilgang: spesialbestilling av data på fylkesnivå.

5.3 Utenlandskeide foretak

BRB er Norges tredje viktigste region for de utenlandskeide foretakene som er etablert i Norge. I følge en studie av etableringer av utenlandske foretak etablert i Norge er markedsmotivet en helt dominerende årsak til disse investeringene. Svært mange av de etableringene som skal betjene ulike kundegrupper i Norge blir etablert i Oslo-området. Er hensikten å etablere virksomheten i Norge med tanke på å dekke ulike kunder rundt om i landet, blir en sentral plassering i forhold til kommunikasjonssystemer og større kundeansamlinger det mest utslagsgivende. Utenlandske investorer som har relativt begrenset detaljkunnskap om lokaliseringalternativene i Norge, vil gjerne velge en storby hvor de vet infrastrukturen er god, og hvor de allerede kjenner andre. Også hva andre utenlandske foretak har valgt som lokalitet gir føringer for slike valg, og på den måten oppstår opphopninger. En rekke selskaper engasjerer gjerne konsulenter til å vurdere ulike lokaliseringløsninger. Hva slags geografisk kunnskap disse har, blir derfor også avgjørende for de valgene som tas. I Norge er hovedenheten til en rekke av disse konsultentselskapene lokalisert til Oslo-området, og de har dermed ofte mindre kunnskaper om hva slags kvaliteter som finnes i andre regioner. Nettopp profileringskampanjer som dekker næringsliv i utlandet direkte, men også konsulentene de støtter seg på, blir derfor viktig en viktig målgruppe om en skal kunne trekke til seg flere av denne type etableringer. En rekke nasjonale og internasjonale lokaliseringsstudier (Dicken, 1998, Rusten et al 1999, Daniels et al 2005, Rusten og Eldegard 2006) vektlegger faktorer som:

- 1) God tilgjengelighet til flyplass, hovedveier, havner
- 2) Tilgang til kompetansearbeidskraft, utdannings- og forskningsmiljøer.
- 3) Nærhet til et variert arbeidsmarked og et variert tilbud av private og offentlige tjenester
- 4) Rask og effektiv oppfølging av henvendelser om etableringer eller utvidelser.
- 5) Nærhet til et godt bomiljø for de ansatte, tilgang på boliger, nærhet til et godt barnehage- og skoletilbud (fleksible inntak mht årstid og internasjonalt kompatible tilbud)
- 6) Et godt sosialt miljø med lav kriminalitet, vakre omgivelser, tilgang på et variert kulturtilbud og gode rekreasjonsmuligheter

En må heller ikke glemme at slike etableringer gjøres under tidspress. Det handler ofte om raskt og effektivt skaffe til veie funksjonelle arealer og lokaler. Regioner som evner å ha et godt tilretteleggingsapparat blir gjerne vinnerne når ulike alternativer veies opp mot hverandre.

I Bergen og BRB-området får en blant annet en del etableringer hvor det er av stor betydning å ha en strategisk plassering i forhold til viktige kundegrupper. Dette gjelder blant annet innen petroleum og maritim virksomhet hvor faktisk tilstedeværelse er ikke minst av avgjørende betydning i store teknologisk komplekse prosjekter. Det er til og med krav om geografisk nærhet i enkelte større kontrakter. Også deler av forretningsmessig tjenesteyting vil ofte velge å være representert i viktige markeder støttet opp mot "backoffice" team som kan befinne seg også andre steder i landet eller i utlandet. Det vil variere om etableringene blant de utenlandske foretakene er såkalte "greensite" som innebærer en etablering fra grunnen av eller resultat av fusjoner/oppkjøp. I de sistnevnte tilfellene "arver" foretakene allerede eksisterende etableringer. Allerede eksisterende nettverk eller prosjekterfaringer vil tilsvarende også kunne inngå som faktorer som teller når utenlandske foretak skal velge en etablering. Blant annet er dette tilfellet hos flere av de utenlandske etableringene innen forsikring i BRB. Vi må heller ikke glemme mer personlige føringer i slike beslutningsprosesser. Internasjonal litteratur betegner denne type argumentasjon som "golf-course" syndrom basert på at lokalisingsvalget har klar sammenheng med ledelsens personlige preferanser og behov (for eksempel kultur, rekreasjon, gode kommunikasjoner med omverden). Ikke sjelden blir lokalisingsvalget motivert ut fra at en klarer å kombinere bedriftsøkonomiske hensyn med private interesser.

SLIDE 26 viser hjemfylket for utenlandske foretak etablert i Norge. Hordaland ligger som nr. 3 i rangeringen, men Oslo- og Akershus har en helt dominerende posisjon. SLIDE 27 viser bearbeidningsverdien for utenlandske foretak etablert i Norge, oppdelt etter eierlandet.

Utenlandskeide foretak

BRB er Norges tredje viktigste region for de utenlandskeide foretakene som er etablert i Norge

REGION	ANTALL FORETAK	ANDEL
Oslo Akershus	2603	60,8
Rogaland	314	7,4
Hordaland	89	4,4
Sør-Trøndelag	85	2,0
Resten	1087	25,4
I alt	4278	100

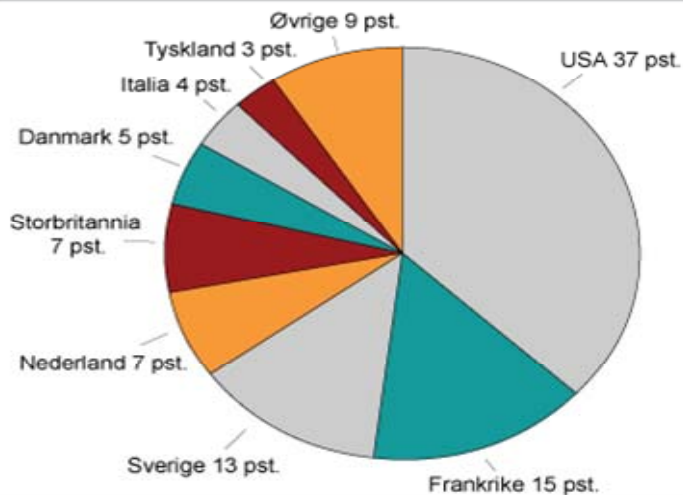
Kilde: SSBs Bedrifts- og foretaksdata

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 25

Landfordelt bearbejningsverdi av utenlandskontrollerte foretak. Prosent. (Rettet 19. januar 2009)

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 26

Tabell 11 viser fordelingen på regioner i Norge av utenlandskeide foretak. Den viser på nasjonalt nivå:

- 4278 utenlandskeide foretak 4278 (Alle foretak 246 346)

- De utenlandskeide foretak utgjør 1,7 % av alle foretak
- Sysselsettingen i utenlandskeide foretak utgjør 248 453 personer
- Andel sysselsatte i utenlandske foretak i prosent av alle foretak i næringslivet utgjør 18,8 %

Definisjoner og analysedetaljer

Dataene som er innhentet fra Statistisk sentralbyrå omfatter datterselskaper som kontrolleres direkte eller indirekte av utenlandske foretak Omfatter alle næringer men ikke næringene E Kraft og vannforsyning, J Finansiell tjenesteyting og forsikring

Tabell 11. Utenlandskeide foretak fordelt på regioner status 2008. (Kilde SSB 2009.)

	Utenlandskontrollerte foretak		Alle foretak		Utenlandskontrollerte foretak i % av totale foretak		Arbeidstakere i utenlandskontrollerte foretak i % av regionens befolkning	
	Foretak	Ansatte	Foretak	Ansatte	Foretak	Ansatte	Innbyggere	Andel i utenlandskontrollerte foretak
Olje, industri, bygg og anlegg								
Oslo og Akershus	298	38931	13494	115755	2,2 %	33,6 %	1103100	3,5 %
Rogaland	114	15097	5628	67047	2,0 %	22,5 %	420574	3,6 %
Hordaland	46	6253	6218	40724	0,7 %	15,4 %	469681	1,3 %
Sør-Trøndelag	20	1421	3488	19044	0,6 %	7,5 %	286729	0,5 %
Resten	330	28399	39428	201030	0,8 %	14,1 %	2519168	1,1 %
Sum	808	90101	68256	443600	1,2 %	20,3 %	4799252	1,9 %
Handel								
Oslo og Akershus	1266	58151	16910	174154	7,5 %	33,4 %	1103100	5,3 %
Rogaland	68	4290	4908	33019	1,4 %	13,0 %	420574	1,0 %
Hordaland	38	1641	5257	31316	0,7 %	5,2 %	469681	0,3 %
Sør-Trøndelag	24	796	3500	21710	0,7 %	3,7 %	286729	0,3 %
Resten	473	7269	35161	169096	1,3 %	4,3 %	2519168	0,3 %
Sum	1869	72147	65736	429295	2,8 %	16,8 %	4799252	1,5 %
Tjenester								
Oslo og Akershus	1039	70707	26474	157788	3,9 %	44,8 %	1103100	6,4 %
Rogaland	132	4490	6956	17178	1,9 %	26,1 %	420574	1,1 %
Hordaland	105	2388	8262	24262	1,3 %	9,8 %	469681	0,5 %
Sør-Trøndelag	41	620	4534	11699	0,9 %	5,3 %	286729	0,2 %
Resten	284	8000	40515	75184	0,7 %	10,6 %	2519168	0,3 %
Sum	1601	86205	86741	286111	1,8 %	30,1 %	4799252	1,8 %

Kilde

Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no/utfono/> og (Foreign Affilites Statistics, FATS-statistikk)

Utgitt.: 2009

Publisert: Årlig nasjonale tall

Geografisk nivå: nasjonale tall/spesialkjøring fylke

Tilgang: spesialbestilling av data på fylkesnivå.

Analyseomfang: SNF har bestilt og fått utarbeidet analyse for fylke og innhentet bedriftsopplysninger på individnivå. Fra og med statistikkåret 2007 er det obligatorisk for alle EU-land samt Norge, Lichtenstein og Sveits å innrapportere data knyttet til inngående FATS EUROstat

De regionaliserte tallene for utelandskeide foretak omfatter regnskapsåret 2007

Litteratur:

Daniels, P. Bradshaw, M., Shaw, D and Sidaway, J. 2005. An introduction to Human Geography. Issues for the 21st Century. Second Edition, Pearson, Prentice Hall.

Dicken, P. 1998. Global Shift. Transforming the Global Economy, Cheltenham; Edward Elgar.

Kuyps, C. og Pang, E.F. 2006. Competing for Global talent. International Institute for Labour Studies, International Labour, Office Geneva.

Rusten, G. Kvinge, T, og Jakobsen, S-E. 1999. Internasjonalt eierskap i norsk næringsliv – Omfang og effekter nasjonalt og regionalt. Samfunns- og næringslivsforskning, rapport 24/99, Bergen.

Rusten, G. 2004. Hovedkontorlokalisering og regional utvikling. I. Lindkvist, K.B (red): Ressurser og omstilling – et geografisk perspektiv på regional omstilling i Norge, Fagbokforlaget.

Rusten, G. og Eldegard, T. 2006. Mongstadklyngen, Del 1: Industrielle og regionale utfordringer og muligheter med utgangspunkt i det eksisterende næringsliv. Samfunns- og næringslivsforskning, rapport 27/06, Bergen.

6 Innovasjon og nyetablering

6.1 Innovasjon i BRB

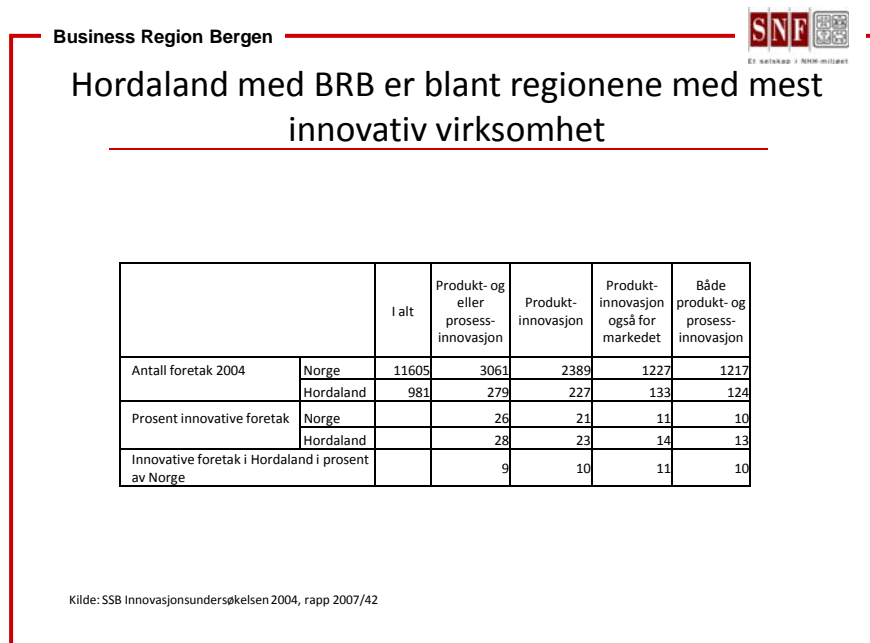
I statistikken som ligger til grunn for SLIDE 28 telles antall bedrifter som driver med innovasjon. Det er ikke vekting med hensyn til størrelsen på bedriften eller midler som brukes på innovasjon.

En bedrift kan karakteriseres som innovativ hvis det introduserte nye eller vesentlig forbedrede produkter eller prosesser. Det er også mulig å snakke om ren organisatorisk og markedsmessig innovasjon, men tallene som er nevnt i dette avsnitt gjelder bare produkt- og prosessinnovasjon. I innovasjonsstatistikken for 2004 var det lagt til grunn innovasjoner som var tatt i bruk i perioden 2002-2004.

De formelle definisjonene av produkt- og prosessinnovasjon er gitt i SSB rapport 2007/42 side 24.

Produktinnovasjon er en vare eller tjeneste som enten er ny eller vesentlig forbedret med hensyn til dens egenskaper, tekniske spesifikasjoner, innebygd programvare eller andre immaterielle komponenter eller brukervennlighet. Innovasjon skal være ny for foretaket; den må ikke nødvendigvis være ny for markedet.

Prosessinnovasjon omfatter nye eller vesentlig forbedrede produksjonsteknologi eller produksjonsmetoder og nye eller vesentlige forbedrede metoder for levering av varer og tjenester. Innovasjonen skal være ny for foretaket, foretaket må ikke nødvendigvis være den første til å introdusere denne prosessen.

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 28

Innovasjonsundersøkelsen 2004. Tallene er hentet fra SSB rapport 2007/42. Det er ikke presentert tall for kommuner, så BRB kan ikke brukes som analyseenhet. Tallene gjelder Hordaland Fylke. Det er data i SSBs Statistikkbank, men disse er ikke delt opp på geografisk enhet som fylke eller kommune.

6.2 Nyetableringer i BRB

Tabellene viser antall nyetableringer i forhold til eksisterende foretak. Med nyetablering menes det nye foretak korrigert for overdragelser. Dette betyr at nye foretak som overtar en eksisterende virksomhet ikke regnes som en nyetablering. Foretak som er med i oversikten er foretak som blir gruppert i næringsområde D til K i SSBs Standard for Næringsgruppering (SN2002). Dette betyr at primærnærings og offentlig virksomhet ikke er med i oversikten. Av tabellene ser en at BRB-regionen kommer godt ut dersom en sammenligner med andre større økonomiske regioner som Rogaland, Sør-Trøndelag og Oslo og Akershus.

Mange nyetableringer i BRB

BRB-kommunene				
Rangert etter etableringsgrad for alle næringer (næringshovedområde D - K), år 2007				
Rangering innen BRB	Nasjonal rangering	Kommune	Etableringsgrad	Antall nyetableringer
1	22	1259 Øygarden	19,2 %	29
2	33	1245 Sund	18,6 %	47
3	39	1221 Stord	18,2 %	157
4	40	1256 Meland	18,1 %	43
5	41	1251 Vaksdal	18,1 %	23
6	58	1244 Austevoll	17,3 %	49
7	61	1247 Askøy	17,0 %	163
8	66	1260 Radøy	16,7 %	31
9	72	1264 Austrheim	16,4 %	21
10	84	1243 Os	16,1 %	152
11	88	1246 Fjell	16,0 %	174
12	110	1201 Bergen	15,1 %	2342
13	136	1253 Osterøy	14,3 %	60
14	157	1242 Samnanger	13,6 %	9
15	173	1263 Lindås	13,3 %	88
16	202	1411 Gulen	12,4 %	26
17	208	1241 Fusa	12,3 %	27
18	399	1266 Masfjorden	5,6 %	7

Sammenlignet med andre sterke økonomiske regioner i Norge kommer Rogaland og BRB ut på topp.

Region	Etableringsgrad
Rogaland	15,9 %
BRB	15,4 %
Oslo og Akershus	14,9 %
Sør-Trøndelag	13,9 %

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 29

Kilde:

Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no/emner/10/03/innov/index.html>

Utgitt: 18. Desember 2007

Publisert: Årlig

7 Eksempler på sterke operative teknologimiljøer

Dette avsnitt gir eksempler på teknologisk sterke bedrifter som er etablert i BRB regionen, og som har kontakter til andre institusjoner og bedrifter i området. De tre esemplene er StatoilHydro (SLIDE 29-36), NCE Subsea (SLIDE 37-38) og oppdrett av skjell (SLIDE 39).

Business Region Bergen

StatoilHydro i BRB

- Etablert 1. oktober 2007 etter fusjon mellom Statoil og Hydros olje- og gassaktiviteter
- Ca 29 500 ansatte i 40 land
- Produksjon på over 1,7 millioner fat oljeekvivalenter per dag (reserver over 6 mrd oljeekvivalenter)
- Operatør for 39 olje- og gassfelt i drift
- Verdens tredje største nettoselger av råolje
- Verdens største operatør til havs på havdyp over 100 meter
- Verdensledende på fangst og lagring av CO²
- Blant verdens største råolje- og gassleverandører

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 30

Business Region Bergen

StatoilHydro i BRB

- 3380 arbeidsplasser på Sandsli
- 1500 arbeidsplasser på Mongstad, Kollsnes, Stureterminalen og basen på Ågotnes
- Hordaland er det desidert viktigste lærlingefylket for StatoilHydro. I alt 67 lærlinger fra Hordaland i 2008.

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 31

StatoilHydro i BRB

- Tett samarbeid med universitets- og høyskolesektoren
- Studenter innen økonomi, realfag og teknologi har rangert StatoilHydro som landets mest attraktive arbeidsgiver (Universum Communication).

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 32

StatoilHydro i BRB

- 17 mrd. i anskaffelser i Hordaland I 2008
- Stor lokal sponsor, samarbeidspartner og donor
- Engasjert aktør i nærmiljøet

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 33

StatoilHydro i BRB

- StatoilHydro Sandsli er et kraftsentrum i Bergensregionen

Teknologi og Ny Energi (TNE) ledes fra Sandsli

Undergrunnsteknologi

Leteteknologi

Forskningscenter

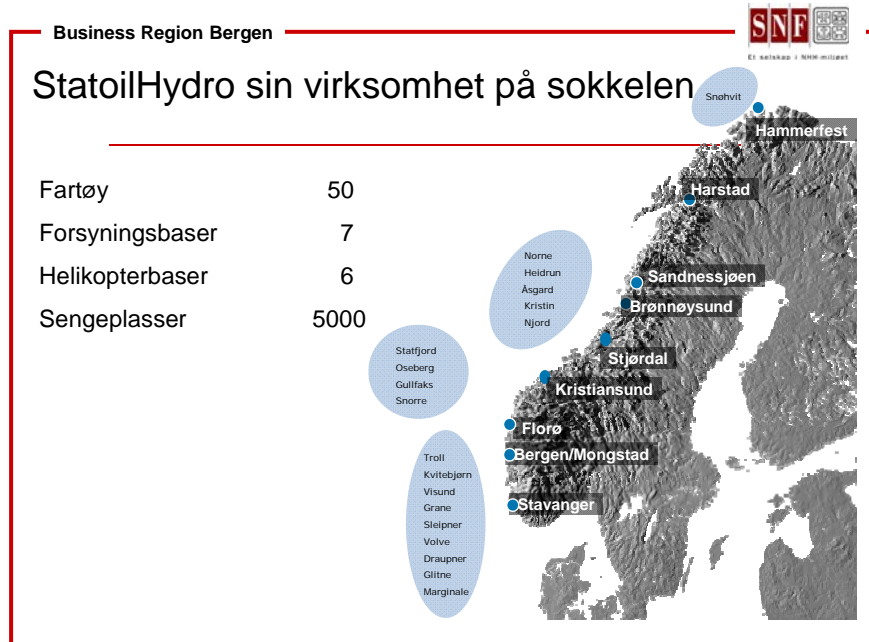
Undersøkelse og Produksjon Norsk sokkel (UPN)

Slide 34

StatoilHydroOffshore driftsoppgaver

- Bore- og brønnoperasjoner
- Anleggsintegritet, forsyning, basedrift, lufttransport, beredskap, forpleining og personellstøtte,
- Modifikasjoner, prosjekter, revisjonsstansledning, flerfeltsoperasjoner

Slide 35

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 36

Business Region Bergen

SNF Et selskap i NNM-gruppen

NCE SUBSEA

Er en kompetanse- og produksjonsklynge i verdensklasse knyttet til krevende teknologiske oppgaver under havoverflaten. Omfatter sivile bruksområder, infrastruktur til havs, energiproduksjon og miljøovervåking. En vesentlig del av verdens 300 undervannsbrønner driftes fra fagmiljøene i BRB.

Kompetansen omfatter produkter, tjenester og verdiskaping knyttet til undervannsteknologisk olje- og gassvirksomhet nasjonalt og internasjonalt, med særlig fokus på markedene for drift, vedlikehold, overvåking, modifikasjonsarbeid og oppgraderinger.

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 37

NCE SUBSEA

- Subsea-virksomheten utgjør ca 60 foretak med en omsetning på 8 mrd og 4000 direkte arbeidsplasser,
- I følge NCE Subsea har antallet bedrifter og aktiviteter senere vokst betraktelig
- I samarbeidet inngår Høgskolen i Bergen, CMR, SINTEF, samt offentlig forvaltning.

Kilde: 2004 tall fra NCE SUBSEA. Nye beregninger gjøres andre halvdel av 2009.

Slide 38

Hordaland er størst på ørret-, østers- og kamskjelloppdrett

Salg av oppdrettsfisk og skalldyr etter salgsverdi i 2007 i 1000 NOK	Hordaland	Norge	Hordalands andel nasjonalt
Laks	2193546	15447507	14,2 %
Ørret	588897	1562061	37,7 %
Torsk	1599	228429	0,7 %
kamskjell	115	165	69,7 %
østers	326	454	71,8 %
Blåskjell	103	17167	0,6 %

Hordaland har:

- Nær 40 % av salget av oppdrettsørret i Norge
- Ca 70 % av det nasjonale salget av både kamskjell og østers

Kilde: Hordalandsstatistikken 2008, salgstell fra 2007

Slide 39

8 Kompetanseregionen

Emnebeskrivelse:

Basert på SSBs utdanningsstatistikk har vi beregnet utdanningsnivået i kommunene som inngår i BRB. Vi finner at 28 % av befolkningen over 16 år har utdanning på universitets- og høyskolenivå. Dette ligger over gjennomsnittet for Norge, som er på 26 %. Videre er det færre innen BRB-regionen som kun har grunnskolen som høyeste fullførte utdanningsnivå enn det som er gjennomsnittet i Norge. Vi har også hentet inn tall fra doktorgradsregisteret. Ut ifra disse ser vi at det ved UiB og NHH i 2008 ble avlagt 248 doktorgrader. Det har vært en jevn økning i antall avlagte doktorgrader i disse institusjonene de siste årene, fra 191 i 2006 til 248 i 2008.

Dette viser at BRB-kommunene har tilgang på høykompetent arbeidskraft mer stor kompetansebredde, noe som er en viktig premis for fremtidig økonomisk vekst.

Business Region Bergen

Business Region Bergen har et mangfoldig utdanningstilbud

UNIVERSITETER OG HØYSKOLER	2008
Universitetet i Bergen	13 851
Norges Handelshøyskole	3024
Høgskolen i Bergen	6724
Høgskolen Stord/Haugesund (avdeling Stord)	1160
Kunsthøgskolen i Bergen	314
Sjøkrigsskolen	230
Bedriftsøkonomisk Institutt (avdeling Bergen)	2000
I alt	27303

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 40

Næringsrettet forskning og samarbeid

- Studentantallet på nærmere 30 000 tilsvarer 7% av regionens innbyggertall*
- Andre institusjoner
  - Unifob, CMR, Havforskningsinstituttet
- Teknologi, ledelse, markedsføring
- Etterutdanning
- Eksempler på samarbeidsinitiativer

* Studenter er ikke alltid registrert som innbyggere i den kommunen hvor utdanningsinstitusjonen befinner seg

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 41

Høyt utdanningsnivå innen BRB

- 28 % hadde i 2007 universitets- og høyskoleutdanning som høyeste fullførte utdanningsnivå innen BRB, noe som er over landsgjennomsnittet på 26 %
- Kun 28 % av innbyggerne over 16 år i BRB har ingen utdanning utover grunnskolenivå

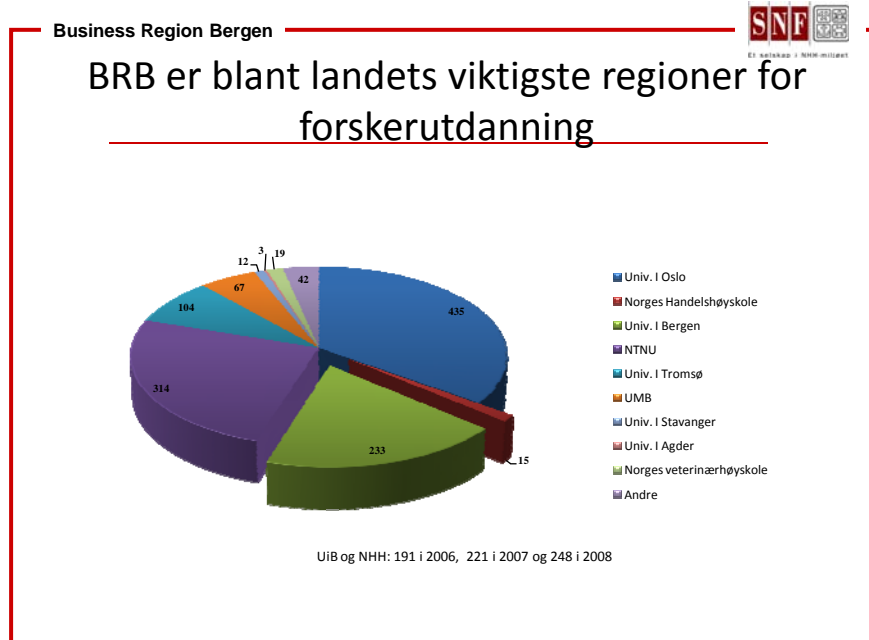
Utdanningsnivå i 2007	BRB		Hele landet	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Grunnskolenivå	82963	28 %	1114926	31 %
Videregående skole-nivå	122068	41 %	1554405	43 %
Universitets- og høyskolenivå kort	61748	21 %	717983	20 %
Universitets- og høyskolenivå lang	20277	7 %	215321	6 %
Totalt antall (Personer over 16 år)	294842	100 %	3602635	100 %

Kilde: SSBs utdanningsstatistikk

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 42

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 43

Definisjoner og analysedetaljer

Utdanningsstatistikken omfatter alle personer over 16 år som har kommunen som bostedskommune.

Kilder

Statistisk sentralbyrå: http://www.ssb.no/utdanning_tema/

Utgitt: Jan. 2009

Publisert: Årlig

Geografisk nivå: Nasjonalt, spesialkjøring på kommune

Tilgang: Fri tilgang gjennom statistikkbanken

NIFU STEP: <http://www.nifustep.no>

Utgitt: Feb. 2009

Publisert: Årlig

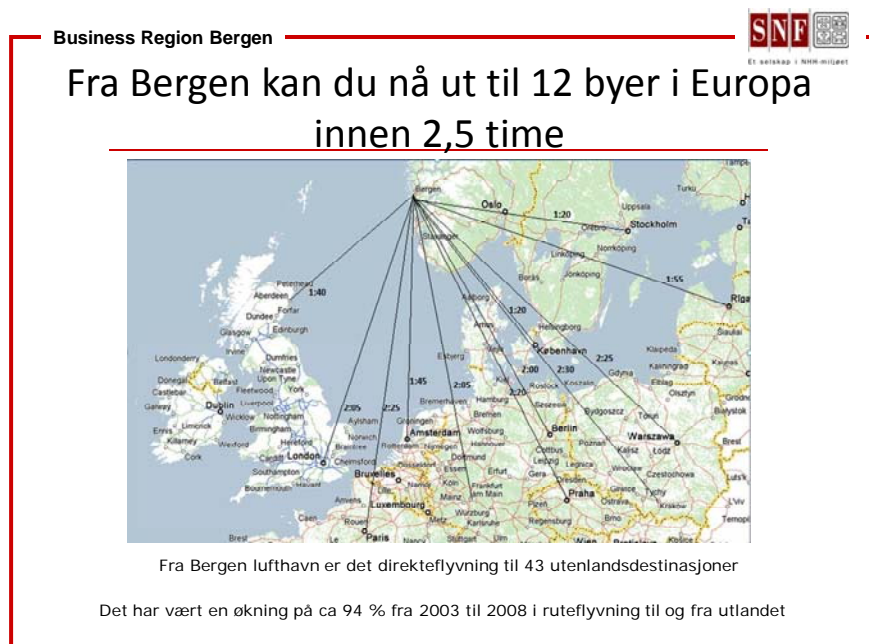
Geografisk nivå: Nasjonalt, egen kjøring på utdanningsinstitusjoner

Tilgang: Fri tilgang gjennom doktorgradsstatistikken på NIFU STEP sine hjemmesider

9 Infrastruktur og samfunnsbetingelser

9.1 Internasjonale kommunikasjoner

Fra Bergen lufthavn kan man ta fly direkte til 43 utenlandsdestinasjoner. Dette betyr at BRB-regionen er i nærheten av flere europeiske storbyer som følge av et godt etablert flynettverk. Tallene er oppgitt fra Avinor, mens kjøretidene på kartet er beregnet ved å ta utgangspunkt i de aktuelle flyselskaperes estimerte flytider til destinasjonene. Opplysningene var oppdatert per juni 2009.

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 44

Kilde

Avinor, <http://www.avinor.no/lufthavn/bergen/direkteruter>

Utgitt: jan. 2009

Publisert: Kontinuerlig

Geografisk nivå: Tall for Bergen Lufthavn, Flesland

9.2 Godstransport over havn

BRB regionen håndterer betdelige mengder gods over havnene i området. Godstransport samlet omfatter ulike typer som våtbulk, tørrbulk, container og stykkgoods. I BRB er våtbulk helt dominerende på grunn av oljetransporten.

BRB er Norges største havneområde

- BRB er med 31% av samlet godsmengde det største havneområde i Norge
- BRB er spesielt stor på våtbulk med 58% av samlet våtbulk.
- Bergen har Norges viktigste cruisehavn, med 254 cruiseanløp i 2008

Godsmengde i tonn 2007	Våt bulk	Tørr bulk	Container e - lolo	Container e - roro	Roro selvgående	Roro ikke selvgående	Annet stykkgods	I alt
Norge Tonn	96 419 309	68 917 297	5 280 969	231 920	6 865 129	1 598 779	19 193 857	198 507 260
Norge Andel i prosent	49	35	3	0	3	1	10	100
BRB Tonn	56 205 625	2 722 468	210 245	0	113 283	52 402	2 185 298	61 489 321
BRB Andel i prosent	91	4	0	0	0	0	4	100
BRB i prosent av Norge	58,3	4,0	4,0	0,0	1,7	3,3	11,4	31,0

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 45

SSB statistikkbanken har flere inndelinger og tall for årene 2002-2007. Tabellen under viser utviklingen i transport og BRBs andel for 2002-2007. Godsmengden er konstant for Norge, men faller i BRB. Andelen er imidlertid stadig betydelig.

Tabell 12. Utvikling i transport over havn, Norge og BRB

Godsmengde over havn i tonn	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Total Norge	193 836 225	187 046 500	198 205 860	201 368 893	196 815 077	198 507 260
Godsmengde BRB	85 800 694	76 766 617	75 964 517	74 201 519	68 132 364	61 489 321
BRB i % av total godsmengde	44,3	41,0	38,3	36,8	34,6	31,0

Tabell 13. Inndeling i ulike typer gods

Godsmengde i tonn 2007	Våt bulk	Tørr bulk	Container - lolo	Container - roro	Roro selvgående	Roro ikke selvgående	Annet stykkgods	Alle typer
Norge Tonn	96 419 309	68 917 297	5 280 969	231 920	6 865 129	1 598 779	19 193 857	198 507 260
Norge Andel i prosent av alle typer	49	35	3	0	3	1	10	100
BRB Tonn	56 205 625	2 722 468	210 245	0	113 283	52 402	2 185 298	61 489 321
BRB Andel i prosent av alle typer	91	4	0	0	0	0	4	100
BRB i prosent av Norge for hver type	58,3	4,0	4,0	0,0	1,7	3,3	11,4	31,0

Definisjoner og analysedetal BRB inkluderer Stord Hamn, Bergen og Omland Havnevesen, Osterøy Kommune Teknisk Etat, Modalen Kommune Teknisk Etat, Gulen Kommune Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no/emner/10/12/60/havn/>

10 Konklusjon

Business Region Bergen

Konklusjon

- BRB har et allsidig og internasjonalt konkurranseorientert næringsliv
- BRB har 12 prosent av landets verdiskaping utenom olje og gass.
- BRB er med utgangspunkt i 9 prosent av alle foretak landets tredje viktigste hovedkontorregion
- BRB er blant de regionene i Norge med flest innovasjonsrettede bedrifter
- Sammenlignet med andre sterke økonomiske regioner kommer BRB på topp når det gjelder nyetableringer (etableringsgrad)
- BRB har mange sterke driftsoperative teknologimiljøer blant annet innen energi/petroleum, maritim og marine næringer
- BRB har mangfoldig utdanningstilbud og en befolkning med et høyt utdanningsnivå
- BRB har en stor internasjonal flyplass med et variert rutetilbud
- BRB har Norges viktigste havner både når det gjelder gods, våtbulk og cruisetrafikk

22.06.2009

Business Region Bergen

Slide 46